

УДК 37.8

Т. О. БРИК

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК КУРСАНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Досліджено проблему формування мовленнєвих навичок курсантів, набуття вмінь та навичок педагогічної взаємодії. Визначені параметри навчальної комунікації.

Исследована проблема формирования навыков говорения курсантов, овладения умениями и навыками педагогического взаимодействия. Выявлены параметры учебной коммуникации.

The work is devoted to the problem of speaking skills of cadets, mastering skills and experience of pedagogical cooperation. Signs which most define the character of educational communication are determined.

Знання англійської мови, вміння спілкуватися, досягати успіху в процесі комунікації є тими характеристиками особистості, які багато в чому визначають досягнення курсанта в різноманітних сферах життя, сприяють його соціальній адаптації до умов сучасного світу, що постійно змінюється.

Сучасні інноваційні процеси в навчанні, методичний плюралізм створили величезні можливості для вивчення іноземної мови, підвищення професійної культури майбутнього офіцера. Іноземна мова стала одним з пріоритетних предметів у ВВНЗ. У процесі навчання стало можливим використовувати альтернативні російські та зарубіжні методики та навчальні посібники, працювати за гнучкими навчальними планами й програмами.

Однак система вивчення іноземної мови у військових навчальних закладах, що склалася нині, є об'єктом критики педагогів, насамперед, за низький рівень сформованості комунікативних умінь — умінь спілкуватися.

Метою статті є розкриття сутності формування мовленнєвих навичок курсантів.

Найперше завдання, яке повинен ставити перед собою викладач іноземної мови — необхідність первинного формування потреби курсантів у здійсненні навчально-мовленнєвої, комунікативної діяльності. Це має бути комунікативно-пізнавальна потреба у вираженні або отриманні потрібної, цікавої, значимої для курсанта думки за допомогою засобів мови, що вивчається. Наприклад, «чому ми так говоримо?», «як спитати?», «як переконати?» та ін. Завдяки комунікативним завданням у курсантів не тільки формується потреба в іншомовній мовленнєвій діяльності, але й розвивається мислення та формується вербальна техніка, здійснюється розвиваюча функція іноземної мови. Ця функція реалізується в процесі формування, диференціації понять за допомогою засобів іноземної мови.

Саме викладач іноземної мови повинен створювати в аудиторії атмосферу мовленнєвого спілкування, щоб курсанти бачили в цьому викладачеві людину, з якою вони захочуть поділитися своїми думками та відчуттями [1].

Принциповими для розвитку довіри є такі положення, на які обов'язково має зважати викладач — ініціатор контакту: а) довірливе спілкування не нав'язується; основна його увага спрямована на те, щоб викликати в курсанта бажання спілкуватися з педагогом; б) процес комунікації передбачає певні етапи, затримка яких, як і спроба минути той або інший етап, може призвести до того, що всі зусилля викладача виявляться марними; в) фіксація ознак і показників у розвитку контакту становить основу для використання інших способів та засобів впливу на курсанта, які відрізняються від тих, що використовувалися раніше.

Крім того, викладач іноземної мови з його манерою триматися, говорити, словесно реагувати на те, що відбувається в аудиторії — це щоразу демонстрація вільного володіння іноземною мовою, що сприяє зміцненню авторитету викладача та переконує курсантів у практичній значимості цього навчального предмета. Поведінка викладача під час використання вербальної техніки виявляється в його експресії, інтонації, паузах, жестах та міміці, що суттєво її доповнюють. Важливу роль тут відіграє паралельне використання вербальних та невербальних засобів, які впливають одночасно і на доступність викладу викладача, і на управління його засвоєнням. Так, О. Петрова виокремлює декілька таких ситуацій: спілкування з певною кількістю партнерів; паралельне розкриття основної та додаткової тем; регулювання процесу спілкування на занятті [2].

І. Зимня, В. Малахова, Т. Путиловська, А. Хараєва виділили такі комунікативні завдання курсанта в умовах педагогічного спілкування: зрозуміти, запам'ятати, вивчити, засвоїти, відповісти, підсумувати, спростувати, довести [3].

При цьому відповідь кожного курсанта має позитивно підкріплюватися стимулюючою реплікою викладача. Курсант має бути переконаним, що його зусилля, спрямовані на налагодження контакту з педагогом, не залишаються непоміченими ним та сприяють досягненню бажаних результатів. Викладачеві бажано стимулювати його активність такими словами: «Мені подобається Ваша рішучість (довірливість, принциповість, допитливість та ін.)», «Виявляється, Ви комунікативна людина» та ін. Це сприяє тому, що курсант починає пов'язувати власні позитивні емоційні переживання з особистістю викладача. В жодному разі не можна звинувачувати курсанта в неправді, висловлювати сумніви щодо його щирості, правдивості та ін.

У процесі спілкування педагог може вдаватися до таких способів впливу на курсанта: «формулювання прийнятого» — «Наскільки я зрозумів, Ви хочете сказати, що...»; «підбиття підсумків» — «Зі сказаного Вами можна дійти висновку, що...»; спосіб «подібність думок» — «Я цілком з Вами погоджуюсь у тому, що...»; спосіб «здійсненого сподівання» — «Я був переконаний, що Ви...», «Я відчував, що ми знайдемо спільну мову в цьому питанні» тощо. Педагог підкреслює важливість кожної відповіді курсанта для створення

повної характеристики предмета або ситуації, які зображуються. Участь усієї навчальної групи в колективній формі навчальної діяльності викликає відчуття задоволення курсантів і створює в кожного з них враження корисності, необхідності та правильності своєї власної мовленнєвої діяльності. Це додає впевненості курсантові в можливості здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності вже на початковому етапі навчання. У свою чергу, така впевненість є позитивним емоційним підкріпленням мовної дії курсанта, його мовленнєвої діяльності, що сприяє успішності формування вербальної техніки та всього процесу навчання в цілому.

Необхідно знайти точку дотику інтересів педагога та курсантів, що можуть стати матеріалом для подальшого спілкування. Для цього до навчальної інформації висувають вимоги, які мають забезпечити подальше зближення партнерів, зробити їхнє спілкування неофіційним, позбавленим статусних відмінностей. Найприйнятнішими для цього є теми, що торкаються спільних інтересів багатьох людей: спорт, туризм, політика, колекціонування, різноманітні хобі та ін. Обговорення таких тем майже завжди викликає позитивні емоції, породжує почуття спільності, приналежності до якогось замкненого об'єднання (уболівальників, рибалок та ін.), відокремлення від інших людей. Під час спілкування бажано накопичувати все те, що виявляє подібність позицій педагога та курсанта й знижує значення відмінностей, що є в статусі, віці, освіті тощо. Педагогові не варто фіксувати увагу співрозмовника на своїй перевазі, знанні невідомого для партнера.

Якщо в педагога та курсанта немає спільних тем для розмови, то завжди можна виявити інтерес до інтересу або інтерес до самої особистості курсанта. Для цього важливо попередньо з'ясувати інтереси курсанта, щоб ознайомитися з відповідною літературою та створити гарне враження досвідченої людини.

Не менш сильною виявляється пізнавальна потреба курсантів дізнатися про побут, традиції, культуру, творчість народу, мова якого вивчається, наприклад, з метою безпосереднього спілкування з іноземцем.

Цікавий, близький, значимий для курсанта смисловий зміст може задовольнити його комунікативно-пізнавальну потребу, «зустрітися» з нею та стати внутрішнім мотивом його мовленнєвої діяльності. Для цього навчальний текст повинен містити змістовну інформацію, яка раніше була невідома курсантам.

Основа успішної роботи викладача — діловий контакт з навчальною групою. Контакт не встановлюється автоматично на весь час заняття, іноді він може порушуватися [4]. Тому дуже важливо своєчасно поновлювати його. А це неможливо, якщо викладач не бачить аудиторії, не бачить кожного окремого курсанта. Якщо викладач хоче подолати неконтактність, необхідно намагатися, щоб його звертання до курсантів починалося із запитань «чому?», «як?», «для чого?» та ін. Це стимулює розвиток спілкування.

Комунікативність при навчанні іноземної мови виявляється завдяки врахуванню індивідуальності кожного курсанта [5], оскільки відомо, що будь-яка людина відрізняється від інших своїми природними здібностями, вмінням здійснювати навчальну та мовленнєву діяльність, а також своїми характеристиками як особистості: особистим досвідом, контекстом діяльності, набором певних відчуттів та емоцій, своїми інтересами, своїм статусом у колективі.

Комунікативність навчання виявляється в його мовленнєвій спрямованості. Вона полягає в тому, що шлях до практичного опанування мовлення як засобу спілкування здійснюється через практичне застосування мови. Насамперед це стосується навчальних вправ, адже на їх основі створюються необхідні умови навчання. Чим більше вправа подібна до реального спілкування, тим вона корисніша. Тому мовні вправи типу «Складіть речення зі слів», «Перетворіть активну форму на пасивну», «Поставте займенники в потрібному відмінку» необхідно виключити з арсеналу засобів навчання.

Комунікативність означає постійну новизну процесу навчання, яка виявляється в різноманітних компонентах заняття з іноземної мови. Насамперед, це новизна мовленнєвих ситуацій (зміна предмета спілкування, проблеми обговорення, партнера зі спілкування, умов спілкування та ін.), це і новизна навчальної інформації (її інформативність), новизна організації навчального заняття (його форм, видів) та різноманітність прийомів роботи. Новизна — це постійне комбінування навчальної інформації, яке врешті-решт виключає мимовільне заучування (текстів, висловлень, діалогів) та забезпечує продуктивність формування вербальної техніки.

«Складіть план відповіді», «поставте запитання товаришеві», «проаналізуйте відповідь і оцініть її», «відберіть найхарактерніші приклади», «скажіть, що нового ви дізналися на занятті», виділіть найголовніше», «прочитайте і запишіть основне» — ці та багато інших прикладів, які спонукають курсанта осмислити свою діяльність і розвивають його пізнавальну активність, неухильно сприяють формуванню його мовленнєвих навичок, тому що при цьому він реально може бачити результат, відчувати своє просування в процесі навчання.

Важливо допомагати курсантам виробити звичку звертатися до словників, якщо виникає будь-який сумнів щодо правильності застосування слова, розвивати увагу до незнайомих слів, необхідність запам'ятати, з'ясувати їх значення, ввести до свого активного словника. Курсантів необхідно привчати до аналізу власного мовлення: чи правильно вони вимовляють слова, звуки, ставлять наголос; чи мають достатній лексичний запас для вільного висловлення думки; чи правильно утворюються граматичні форми.

Формуванню мовленнєвих навичок курсантів сприяє професійне самопізнання (визначення власних комунікативних здібностей, позитивних і слабких сторін у спілкуванні): аналіз почуттів від спілкування з людьми; аналіз труднощів спілкування; аналіз своїх уявлень про ідеальне спілкування; аналіз

уявлень про те, як оцінюють їхні можливості в спілкуванні інші (колектив, викладачі, командири); створення ситуацій, що сприяють накопиченню досвіду подолання негативних нашарувань у спілкуванні та сприяють розвиткові схильності до спілкування [6].

Курсантів також необхідно вчити бути максимально уважними до співрозмовника, розвивати їхню комунікативну пам'ять, «міжособистісну спостережливість», прагнення передбачити реакцію співрозмовника та вміти вловлювати «психологічні сигнали» в процесі спілкування.

На занятті з іноземної мови для підвищення пізнавального інтересу та мовленнєвої активності курсантів рекомендується також використовувати сучасні методики з використанням телебачення, відео та радіо [7]. Телебачення пропонує наочний та слуховий ключ до розгадки значення. Курсант не просто чує мову, але й бачить контекст, в якому вона використовується. Він може зрозуміти, в якій ситуації до людини звертаються формально чи неформально і чому. Телебачення приносить навколишній світ в аудиторію. У цьому сенсі воно може бути могутнім стимулом комунікації на занятті. Зрештою, телебачення — сильний мотиватор.

Відео — ще ефективніший засіб навчання, ніж телебачення. По-перше, програму можна дивитися стільки разів, скільки захочуть курсанти. По-друге, є можливість переглянути її в повільному темпі, можна вимкнути звук, зупинитися на якомусь моменті програми і «заморозити» картинку на екрані для того, щоб звернути особливу увагу на той чи інший момент. По-третє, курсанти мають змогу сконцентруватися на деталях мови та інтерпретувати те, що було сказано, повторювати це, прогнозувати відповідь. При цьому вони можуть сконцентруватися на таких візуальних деталях, як вираз обличчя, одяг, жести, постава, а також на деталях оточуючого середовища. Ця техніка відома як «опис». Аудиторія обговорює ситуацію і характер людей, які «завмерли» на екрані.

За допомогою телебачення курсанти можуть краще зрозуміти культуру мови, що вивчається, а відео дозволяє їм детально її дослідити. Відео є надзвичайно гнучким інструментом у руках викладача.

Радіо виконує дві функції у вивченні мови. По-перше, воно пропонує більшу концентрацію на мові, ніж телебачення і відео. По-друге, радіо — це чудовий засіб для розвитку слухової здібності. Воно «тренує вухо» курсанта і говорити іноземною мовою стає легше. Ось чому так багато людей у всьому світі, які вивчають англійську, слухають новини БіБіСі (британська англійська) та Голос Америки (американська англійська).

Зважаючи на ці причини, викладачі повинні заохочувати курсантів слухати радіо, оскільки воно надає допомогу в досягненні бажаних результатів при вивченні іноземної мови.

Індивідуальний комунікативний досвід курсанта багато в чому формується в результаті використання різноманітних, систематичних та цілеспрямованих вправ. Вправи — багатократне виконання певних дій або

видів діяльності, яке має за мету їх засвоєння, що ґрунтується на розумінні цієї мети та загальної програми дій і супроводжується свідомим контролем та коригуванням [8]. Ефективність навчання визначається багатьма факторами, серед яких: 1) правильний розподіл викладачем вправ за часом; 2) розуміння, осмислення курсантом принципу, основного плану виконання дій; 3) знання результатів виконаної дії; 4) вплив раніше засвоєних знань та вироблених навичок; 5) раціональне співвідношення репродуктивності та ефективності.

Ефект застосування тих або інших комунікативних вправ можна перевірити за допомогою кривої вправ. При цьому всі криві вправ можна поділити на два типи: а) криві з негативним прискоренням (спочатку формування навички відбувається швидко, а потім уповільнюється, наближаючись до деякого граничного рівня швидкості, кількості помилок та ін.); б) криві з позитивним прискоренням (спочатку опанування комунікативних навичок відбувається повільно, а потім все швидше).

Отже, можна дійти висновку, що при виробленні мовленнєвих навичок курсантів необхідно застосовувати комплекс заходів, які сприяють їх ефективному формуванню. Перш за все, курсант має відчувати потребу в здійсненні навчально-мовленнєвої, комунікативної діяльності, яку слід постійно підтримувати та стимулювати.

Означена проблема ще не вирішена, існує необхідність удосконалення комунікативного підходу на заняттях з іноземної мови, що і є перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Живое слово: Устная речь как средство и предмет обучения : учеб. пособ. по спецкурсу для студентов пед. институтов по спец. № 2101 «Рус. яз. и литература» / Т. А. Ладыженская. — М. : Просвещение, 1986. — 127 с.*
2. *Жесты в педагогическом процессе : учеб. пособ. / Е. А. Петрова — М. : Моск. гор. пед. общество, 1998. — 222 с.*
3. *Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся : сб. науч. трудов / под ред. А. А. Бодалева, В. Я. Ляудис. Академия пед. наук СССР. — М., 1980. — 159 с.*
4. *Методика и техника урока в школе : В помощь начинающему учителю / Н. М. Яковлев, А. М. Сохор. — М. : Просвещение, 1985. — 156 с.*
5. *Коммуникативность обучения в практику школы. — М. : Просвещение, 1985. — 124 с.*
6. *Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. — М. : Просвещение, 1987. — 154 с.*
7. *Barry Tomalin. Video, TV and Radio in the English Class. Macmillan Publishers. London and Basingstoke. 1991. 118p.*
8. *Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. — М. : Просвещение, 2002. — 219 с.*

Надійшла до редколегії 27.08.2007 р.